

Materiale til Metalog konference 2023:

Vendepunkter og virkemidler.

Gør vi børn og unge en bjørnetjeneste?

Petter Næsje og Per Erik Ristvedt:

Relasjon og ansvar. Ansvarlig Relasjon.

Et forsøk på å finne dører inn til behandlernes lukkede rom.

Fokus på Familien, Universitetsforlaget, 2001.

Relasjon og ansvar

Ansvarlig relasjon

Et forsøk på å finne dører inn til behandlernes lukkede rom

PETTER NÆSJE OG PER ERIK RISTVEDT

Denne artikkelen beskriver et prosjekt gjennomført ved en familieavdeling. Hovedmålet var å ikke snakke om, diskutere eller omtale familien når de ikke var tilstede. Terapeutene hadde heller ingen møter – formelle som uformelle – der familiene ble omtalt, uten å være tilstede. I det rent praktiske arbeidet førte det til at familiene var tilstede som deltagere i alle de fora de ble snakket om. Bakgrunn for denne måten å arbeide på var et sterkt følt og uttalt ubehag hos terapeutene over å snakke om klienter som ikke var tilstede. Prosjektet er blant annet basert på det grunnsyn at hvordan det å snakke om noen kan være med på å skape dem.

Petter Næsje, klinisk barnevernspedagog, kulleleder i familierapi ved Regionsenter for barne- og ungdomspsykiatri Sogn.

Per Erik Ristvedt, sykepleier, familierapeut ved Familieeksjonens ungdomsavdeling, Senter for barne- og ungdomspsykiatri.

Felles adresse: Postboks 26 Vinderen, 0319 Oslo

Innledning

«Tidigare försökte jag hjälpa människor genom att stanna kvar på stranden.

Först analyserade jag situationen mycket noggrant, jag ställde hypoteser om problemets natur, agerade huvudsakligen genom att stå på stranden och hoppas att den nödställda skulle ta tag i kappen som jag sträckte ut. Då jag möter människor i nöd nuför tiden, hoppar jag

tillsammans med arbetsgruppen ut i samma fors. Vi hoppas att vi kan hjälpa varandra så att vi tillsammans med den nödställda kan hitta ett lämplig ställe att ta oss upp ur forsen. (.....) Då vi kastar oss i forsen riskerar vi ofta själva att få en ordentlig kallsup, och då behöver även vi hjälp av de utomstående som står på stranden.»

(Seikkula 1996 s. 225)

Det er behandlingsmøte på avdelingen. Vi er syv fagmennesker i rommet. Alle med forskjellig innfallsvinkel til den innlagte familien. Det er gjort observasjoner av samspillet i familien. Observasjoner som fører til at vi kan beskrive ikke bare hva de gjør, men også hvorfor de handler og tenker som de gjør. Psykologiske tester har tegnet et klart bilde av problembarnets psykologi. Det er lett ut fra testresultatene å forstå hvordan relasjonene til de andre har utviklet seg. Noen fenomener er enda uforklarlige, utvidede somatiske undersøkelser skal foretas i tillegg til nevropsykiatriske tester. Pedagogene arbeider stadig med de pedagogiske undersøkelsene. I fellesskap greier vi etter en og en halv time å danne oss et (godt og riktig) bilde av familien. Vi er alle enige om at det er bra vi er så mange, og at all vår felles kunnskap gir denne familien god hjelp. Ikke bare har vi greid gjennom hardt arbeid å beskrive / definere familien og de problemene de har, men vi har også forstått hvordan vi skal hjelpe dem. Den neste jobben blir å formidle vår nyutviklede kunnskap til familien.

En slik arbeidsform skapte etter hvert et økende ubehag hos artikkelforfatterne. Et ubehag av ikke å snakke med, men å snakke om og til. Et ubehag ved å være deltager i sammenhenger hvor vi brukte vår definisjonsmakt til å definere andre, ikke tilstedeværende.

Artikkelen handler om dette opplevde ubehag ved klinisk praksis, som drivkraft til endring. En prosess hvor vi utviklet nye måter å forholde oss til familiene. En mer helhetlig medvirkning fra familienes side påvirket vårt språk og våre relasjoner i samarbeidet. Dette

er også en historie om ubehaget som ble borte.

Prosjektet ble gjennomført i Familieavdelingen ved Senter for barne- og ungdomspsykiatri, BFE, Oslo kommune høsten -99 til sommeren -00.

Familieavdelingen tar imot familier fra hele landet til et opphold på inntil 4 uker. To terapeuter har hovedansvaret under oppholdet.

Vi arbeidet sammen med 6 familier i prosjektperioden, og tilbakemeldingene fra disse inngår som en del av prosjektmaterialiet.

Prosjektet hadde som intensjon å invitere de familiene vi arbeidet sammen med, inn i alle de møter og sammenhenger de ble snakket om. Vi ønsket med dette å se om vårt ubehag ble mindre. I selve prosjektet ønsket vi å holde fokus på oss som terapeuter. For å holde fokus på oss og hva familienes «totale» medvirkning ville gjøre med oss, la vi opp til en prosedyre med tilbakemeldinger fra familiene, refleksjoner fra oss og eksterne reflekterer (vi vil videre kalle dem respondenter) til å reflektere over dette. Det ble raskt klart at fokus også ville være på hvordan familiene opplevde ikke å bli omtalt eller snakket om uten at de var tilstede. Det utviklet seg et parallellfokus – på dem og på oss.

Vi vil i artikkelen presentere enkelte utsagn fra familiene, respondentene, og oss som terapeuter. Utsagnene er hentet fra prosjektrapporten: «Relasjon og ansvar – ansvarlig relasjon». (Næsje og Ristvedt 2000)

Bakgrunn

« In the beginning is the relation.»

Martin Buber

Et opplevd *ubehag*, relatert til vår kliniske praksis, var hoveddrivkraften til endret praksis og søken etter ny kunnskap. Et ubehag knyttet til alle de sammenhenger hvor vi som profesjonelle omtalte og diskuterte familiene – *uten at de var tilstede*.

Etter familiesamtalen gikk vi inn på kontoret: «Så du mors reaksjon når du spurte om hennes forhold til egen mor? Hun virket ikke særlig villig til å snakke om dette. Det er ikke rart hun har et dårlig forhold til sin egen datter. Det er åpenbart at her ligger det viktig stoff som må avdekkes. Far virket ikke spesielt samarbeidsvillig han heller til å snakke om dette. Dette er nok en familie med mange hemmeligheter. Det vil åpenbart være viktig for datteren at vi hjelper dem til å snakke om hemmeligheter». Slik utviklet våre defineringer seg gradvis.

Ville vi snakket på denne måten om familiemedlemmene hørte på oss og enda mer om vi snakket med dem?..... Et ubehagelig spørsmål!

Vårt ønske var å forsøke å minske vårt eget ubehag gjennom å minske «forskjellene», eller skillet mellom Dem og Oss. Var det mulig å utvikle en ekspertise hvor vi kunne etterstrebe større grad av likeverd? Filosofen Åge Wifstad (1997) hevder at er det for store forskjeller mellom personlige normer og de som råder på arbeidsplassen, kan dette føre til et opplevd ubehag. Et ubehag for oss fundert i dissonanser mellom arbeidsform (snakke om / til) og hvordan vi ønsker å forholde oss til mennesker (snakke med). Vårt prosjekt handler blant annet om å minske våre dissonanser.

Vi valgte å fokusere på tre områder i dette arbeidet: Behandlernes lukkede rom, fag- og kvalitetsutvikling og pasientrettigheter.

Behandlernes lukkede rom

Tidlig i prosjektperioden konstruerte vi begrepet *behandlernes lukkede rom*. Begrepet viste seg å bli en nyttig konstruksjon for oss.

Vår definisjon av dette begrepet er alle de fora og sammenhenger hvor vi snakker om familien, *uten deres tilstedeværelse*. Det er viktig å presisere at når vi som profesjonelle snakker om familier, uten at de er tilstede, er det ut fra en ide om at disse samtalene er til nytte i behandlingen. Vårt ubehag har vært grunnet i det vi tillot oss å si om de vi skal hjelpe når de ikke er tilstede. Ubegaget var å være en del av de lukkede rom og vår delaktighet i opprettholdelse av disse. Vi ønsket å utfordre oss selv i det vi oppfattet som en mangel på likeverd i den terapeutiske relasjon.

«Jeg følte ubehag med tanke på å være i en slags pasientrolle hvor man blir diskutert og snakket om på møter. Når jeg takket ja til tilbudet fra dere var det fordi jeg fikk vite at vi skulle få være med på et nytt prosjekt som innebar at det ikke ville skje.»

Utsagn fra en mor

Fag- og kvalitetsutvikling

En annen drivkraft i prosjektet var ønsket om hele tiden å søke å bli bedre terapeuter. Bedre terapeuter i betydningen av å være til størst mulig nytte for de familier som søker oss. Tanken vår har vært at det terapeutiske samarbeidet kan erfares gjennom lydhørhet eller hva Stephen Gilligan (1997) beskriver som en følt følelse, delaktighet, og medvirkning i relasjonen.

Omfattende forskningsmateriale (Hubble et.al. 1999) vektlegger relasjon og samarbeid som svært sentrale faktorer i terapeutisk arbeid. Asay og Lambet (1999) har gjennomgått en mengde forskning og hevder at 30 % av bedringen hos klienter kan tilskrives relasjonelle faktorer mellom klient og terapeut. Disse er ikke avhengig av terapeutenes teoretiske orientering, men snarere av terapeutenes vilje og evne til å utvikle det terapeutiske samarbeidet. Vårt ønske har vært å styrke den terapeutiske allianse. Vi mener at vi gjennom prosjektet har bidratt til dette.

Pasientrettigheter

Det å være i en terapeutisk relasjon stiller oss overfor mange typer utfordringer. Blant de etiske aspektene i vårt prosjekt er hvordan man som terapeut forholder seg til begreper som makt og åpenhet i samarbeidet med klientene.

Myndighetene gir sine retningslinjer om forholdet mellom pasient og terapeut.

Høringsnotatet om «Lov om pasientrettigheter» (1997) tar mål av seg til å regulere forholdet mellom pasient og terapeut. I lovutkastet er det spesielt kapittel 3 som omhandler «Rett til medvirkning og informasjon» som i denne sammenheng er av interesse.

Om medvirkning står det blant annet i punkt 3.1.4:

«Pasienters krav om økt brukermedvirkning kan ses som et uttrykk for den demokratiserings- og utjevningsprosess i retning av samarbeid, medbestemmelse og medansvar som i flere henseender har avløst en tradisjonell patriarkalsk hierarkimodell hvor le-

gen sto i sentrum for pasientbehandlingen.»

Videre i samme punkt:

«Retten til medvirkning henger nært sammen med retten til selvbestemmelse og retten til informasjon. Det kan sies at medvirkningsretten innebærer at pasienten blir en samarbeidspartner for helsepersonellet, som i tillegg til å motta hjelp skal bidra til å sette premissene for hva som skal gjøres og på hvilken måte.

Det er i stigende grad erkjent at samarbeid mellom helsevesenet og pasientene er viktig for å oppnå gode resultater. Det er likevel ingen tvil om at behandlingsrutiner altfor ofte legger opp til pasifisering av pasienten framfor å utnytte pasientens ressurser i et positivt samarbeid.»

Senere i samme punkt:

«I et kvalitetssikringsperspektiv er det også viktig å gi pasienten anledning til å bli tatt med på råd når helsehjelpen skal evalueres. Det kan dreie seg om alle sider av kontakten mellom pasient og helsetjenesten, både de konkrete metoder som er benyttet, informasjonsutveksling, organisering av tilbud og opplevelse av gjensidig respekt og tillit. Departementet vil understreke at erfaringstilbakeføring fra pasienter er en viktig del av medvirkningsretten.»

Vårt ønske om familienes totale medvirkning oppfatter vi som sammenfallende med de intensjoner som myndighetene målbærer i Høringsnotatet om «Lov om pasientrettigheter».

Vi har i dette prosjektet ønsket å få reaksjoner og refleksjoner fra familier og et utvalg av fagpersoner (respondenter) på en for oss ny måte å arbeide på.

Presentasjon av prosjektet

Prosjektet har vært rettet mot oss selv, som terapeuter. Det har «gått opp for oss» etter som vi har arbeidet med materialet, at det ikke bare omhandler oss i en arbeidssammenheng, men oss som personer, hva vi tror på, våre grunnleggende antagelser. Vi har nok eksponert oss mer enn vi tenkte da vi startet. Et indiansk ordspråk sier:

«Tell me – and I will forget.
Show me – and I may remember.
Involve me – and I will understand.»

Etter å ha lagt våre tanker om prosjektet frem for våre kolleger høsten 1999, fulgte vi konsekvent den prosjekterte mal. Her presenterer vi originalmalen i *kursiv*, med våre kommentarer.

- 1 *Invitere de familier / foresatte vi skal arbeide sammen med til å være med på alle de møter og fora hvor de omtales.*

Alle familier vi arbeidet sammen med fikk denne forespørselen. Det ble presisert fra vår side at et evt. nei ikke ville få konsekvenser for tilbudet.

- 2 *Invitere de familier / foresatte vi har arbeidet sammen med (anslagsvis syv til åtte) til å reflektere skriftlig ved avslutning av oppholdet. Vi ønsket spesiell vekt på hvordan de har opplevd å bli sterkere involvert i terapiprosessen.*

Det ble seks familier med i materialet. Antallet ble minsket ut i fra avdelingens drift.

Vi tenker i ettertid at seks familier ga oss nok materiale å reflektere over.

Opgaven familiene fikk var: «Kan du / dere skrive ned hvordan du / dere har opplevd det å være med i alle fora hvor dere ble snakket om. Gjør det på deres måte. Det behøver ikke være langt. En side er nok.»

Alle familiene ønsket å være med.

- 3 *Prosjektmedarbeiderne beskriver – hver for seg – sine tanker og refleksjoner utfra familienes kommentarer. Fra del 3 har ikke familiene medvirket.*

Etter å ha mottatt tilbakemeldingene fra familiene snakket vi ikke sammen om disse. Det var ikke lett, men vi har i hele prosjektet konsekvent greid å la være å snakke om familiene utenom de rammer vi hadde satt.

Fokus i våre refleksjoner ble så vel mer omfattende på oss selv og mer personlige enn vi hadde tenkt. Dette gikk «opp for oss», da vi på nytt leste de refleksjonene vi fikk tilbake fra respondentene.

- 4 *Familienes tilbakemeldinger og våre refleksjoner blir presentert for fire utplukkede respondenter. Disse skriver sine refleksjoner over vårt skriftlige materiale.*

I valget av respondenter vektla vi ulikt kjønn og forskjellig yrkesbakgrunn. Vi ønsket å ha respondenter fra så vel Senter for barne- og ungdomspsykiatri som utenfor vår arbeidsplass. To respondenter er kvinner og to respondenter er menn. To arbeider ved SBU, to arbeider annet sted i landet, en på en høgskole, en på en BUP. En respondent er psykolog, en barnevernpedagog/familieterapeut, en pe-

dagog/familieterapeut og en sykepleier/cand. polit./forsker.

Respondentene fikk følgende oppgave:

«Når du har lest hva familien har skrevet og våre refleksjoner over dette, ber vi deg skrive ned, med fokus på terapeutene, de refleksjoner du gjør deg over dette materialet.»

5 Respondentenes skriftlige materiale danner så grunnlaget for våre analyser og diskusjoner.

Vi har gjennomført dette punktet som en dialog mellom terapeutene over respondentenes refleksjoner. Vårt fokus var en samtale over refleksjonene. Vi har vektlagt setninger og ord som vi hver for oss har tillagt spesiell betydning i refleksjonene. Disse ord ble kategorisert under områdene følelser (empati, respekt, ekthet), handlinger (arbeidsform, teknikker, metoder) og språk.

Senere i artikkelen vil vi fokusere på de to førstnevnte områdene.

Vår teoretiske ramme

«Om vi vil forske innen den monologiske eller den dialogiske rammen? Det er et etisk spørsmål om hvordan man ønsker å leve sine liv».

(Andersen 1996 b.)

Teoriene som danner bakgrunn for vårt prosjekt og denne artikkelen, springer ut av den hermeneutiske og sosialkonstruksjonistiske tradisjonen.

I denne artikkelen, basert på prosjektrapporten, velger vi å fokusere på fire hovedområder; hermeneutikk, sosialkonstruksjonis-

me, makt og dialog. Teoriene presenteres her kortfattet. Vi vet at en slik kort teorigjennomgang ikke vil være fyllestgjørende, men de kan danne et bakteppe for de tanker vi ønsker å dele.

Hermeneutikk

Begrepet hermeneutikk kommer fra gresk: fortolkningskunst. Det framsto som bibelfortolkning i renessansen, og ble i den tyske romantikken utvidet til en metode for tolkning av historien. I den klassiske hermeneutikk må en tekstdel alltid tolkes i lys av den helheten den befinner seg i.

I den filosofiske hermeneutikk vektlegger og videreutvikler filosofer som Heidegger og Gadamer helhetens betydning for forståelsen. Dette er da ikke bare en metode for tekstforståelse, men en filosofi om hvordan mennesket forstår noe overhodet. Å leve er for Gadamer å forstå sine omgivelser. Helheten som vi forstår noe i lys av, er vår livsverden, hevder Malik (1999) i et intervju med Gadamer. «Kanskje er selve hovedinnsikten i Gadamers hermeneutikk at erfaring alltid forutsetter forståelse,» skriver han videre (s.50). For at man i det hele tatt skal få øye på det nye, må det være noe kjent i dette nye. Man kan ikke erfare noe uten på forhånd å ha noen erfaring av hva en erfarer. Vi går rundt og leter etter bekreftelse på våre fordommer. Fordommer er da ikke negativt ment. Fordommer eller forforståelse er erfaringens midtpunkt.

Wallén (1993) beskriver den hermeneutiske sirkel i fire punkter.

1 Den handler om tolkninger av forhold

mellom og i forhandlinger, opplevelser, tekst eller symboler.

- 2 Den som tolker har en forforståelse av det som tolkes. Denne forståelsen bør uttrykkes og bevisstgjøres.
- 3 Tolkningen skjer i en prosess mellom en del og et helhetsperspektiv. Forståelse av en liten del vil kunne føre til ny forståelse av tidligere hendelser. En veksling mellom deler av det en reflekterer over her og nå, og en fremvoksende helhet.
- 4 Tolkning må skje i forhold til en kontekst. Hver gang vi forstår noe, har vi sjansen til å utforske og omforme våre antagelser og vår forutinntatthet om det vi prøver å forstå.

Med andre ord, når vi ønsker å forstå noe spesielt, kan det hende vi ser og hører noe vi ikke har hørt eller sett før. Denne nye erfaring (Andersen 1996) kan virke tilbake på vår forforståelse og forandre den. En «spesiell» ny forståelse endrer den «generelle» forståelse. Forholdet mellom mer generell forforståelse og spesiell forforståelse kan kalles den hermeneutiske sirkel.

Bildet om «Den hermeneutiske sirkel» vil belyse at en i dialog,

- 1 blir en søker etter å forstå seg selv, omgivelsene, og hvordan en skal forholde seg til dem og
- 2 en forsker på sin egen måte å forstå på.

Tom Andersen (1992) beskriver dette som klinikerens som er praktiker og forsker på samme tid, et bilde på hvordan ny kunnskap oppstår.

Vi har et ønske om å tilegne oss ny kunn-

skap om oss selv, i et relasjonelt samarbeid. Men en slik forståelse ble for snever. Det er etter hvert blitt klart for oss at vi gjennom det har vært i relasjoner i kontinuerlig forandring. Hvor vi har forsket på oss selv, de har forsket på seg selv, vi har forsket på dem gjennom oss selv, de har forsket på seg gjennom oss osv.

Sosialkonstruksjonisme

«Vi føler det har vært nyttig og nødvendig å delta på disse møtene. Her har vi fått innblikk i hvordan «teamet» jobber. I vårt tilfelle tror jeg at resultatet av oppholdet er blitt bedre ved at vi kan knytte virkeligheten (slik vi oppfatter den) opp mot resultat fra testene».

Utsagn fra en familie.

Vi er sosiale vesener, som formes av og former den kulturen vi lever i fra vuggen til graven. Menneskelig natur kan ikke være uavhengig av kultur. Vi lever i en konstant utveksling og samskaping av mening. «All kunnskap utvikler seg i rommet mellom folk, i den «vanlige verden» eller i den «vanlige dansen». Bare gjennom den pågående samtalen med nære andre kan individet utvikle en følelse av identitet eller indre stemme» (Hoffmann 1992 s.8). Hermeneutikken er et bilde vi har brukt for å forstå denne prosessen, hvor ny kunnskap skaper endring, som skaper ny kunnskap osv.

Vi er med andre ord ikke uavhengige individer som skaper vår egen verden. Geir Lundby (1998) beskriver det slik: «Poenget er at ting får mening gjennom språket, vi skaper en forståelig sammenheng i en kaotisk

verden ved å «historiegjøre» eller konstruere historier. Denne mening skapes ikke i hvert enkelt individs hode, men gjennom sosial samhandling og forhandling». Det betyr for oss at i terapeutisk fellesskap skapes ikke bare terapihistorier, men med språket som formidlingsinstrument skapes felles kulturer av språk og mening. Lundby (1998 s.77) henviser til Gergen (1992) og skriver: «Den måten vi blir formet på veiledes av og begrenses av det språkssystem vi lever i. Det som kan sies om verden, inkludert om oss selv og andre, er et resultat av delte konvensjoner i meningsutveksling (diskurs)». Denne har gyldighet kun for deltakerne. Mening skapes med andre ord gjennom språklig utveksling mellom individer. Begrepet system, byttes ut med kultur og samfunn. Informasjon og handlingsmønster kan byttes ut med historier.

Gergen (1985) kaller dette sosialkonstruksjonisme – samtaler der mening skapes, ved at flere stemmer kommer i tale rundt et forhold. Temaet skaper språklig aktivitet rundt seg. Men et slikt grunnsyn innebærer mer enn dette. Lundby (1998 s.76) sammenfatter Gergens syn slik:

- «En kritisk posisjon i forhold til antagelser som man tar for gitt om den sosiale verden, som blir ansett å forsterke interessene til dominerende sosiale grupper.
- Avvisning av tradisjonell positivistisk tilnærming til kunnskap, fordi den ikke er reflektert nok.
- En tro på at måten vi forstår verden på er et produkt av en historisk prosess av interaksjon og forhandling mellom grupper av mennesker.

- En bevegelse i retning av å redefinere psykologiske konstruksjoner som «sinn», «selv», og «følelse» som sosialt konstruerte prosesser, som bør «fjernes fra hodet og plasseres i området for sosial diskurs».

Et vesentlig sosialkonstruksjonistisk bidrag til nytenkningen, finnes i ideen om kontekstuelle kunnskaper. All kunnskap er relativ og avhengig av interaksjonen mellom mennesker. Ingen virkelighetsoppfattning eller mening blir ut fra dette perspektivet statisk eller uten sammenheng. Tom Andersen (1996 s.8) siterer Polkinghorne (1983 s.13): «... fordi mennesker ikke kan stå på utsiden av sine språkssystemer, kulturer og opprettholde en fullstendig oversikt. All vår kunnskap er betinget kunnskap, konstruert innenfor vårt begrepssystem, og til tross for at kunnskap oppnås gjennom samtale er den relativ med hensyn til tid og sted».

Det er i det relasjonelle at mennesker «skapes». Det er i det relasjonelle individene formes. Kunnskap om seg selv og den andre skapes gjennom et fellesskap og er i hovedsak ikke individuell. Det er gjennom språklig aktivitet, hvor man uttrykker seg for seg selv og den andre at mening oppstår. Språket ikke bare informerer, språket former. Det er ved å søke etter ord at man blir klar over hva man tenker. I og med at det er gjennom språk mening oppstår er språket vårt hjelpemiddel i prosjektet (og i terapi), til å finne ut om oss selv.

«Jeg tenker dere skaper en lokal virkelighet – hvor samskaping står på dagsorden og hvor mening og konkret samhandling finner sted.»

Fra en respondent

I og med at vi vektlegger språket i så stor grad, er det nødvendig å presisere hva vi mener med språk. Vi vil her bruke tanker fra Tom Andersen (1998). Språket består av å uttrykke (vise, gi) tegn (symboler) pluss den kroppslige aktivitet som følger anvendelsen og praktiseringen av tegnene. Det er viktig for oss å presisere at språk er en sosial aktivitet, som skaper vår verden og tro. Vi deler den verden vi kjenner til gjennom språket, ikke bare i ord, men også gjennom kroppslig aktivitet som uttrykkes og vises. Det er imidlertid vårt ansvar som terapeuter å velge hva vi fokuserer på. I prosjektet har vi konsekvent forsøkt å holde fokus på det talte ord ut fra en tanke om at det er respektfullt overfor den andre.

Makt

«Det oppleves ubehagelig å tenke på at en blir snakket om, og tryggheten om at dette ikke ville skje har ført til at jeg ikke har prøvd å skjule noe eller være uærlig. Og uansett hvor dyktige og kloke terapeutene er vil jeg anta at dette er en fordel også for dem.»

«Ved å være tilstede når terapeutene avklarer seg imellom oppnår jeg bedre forståelse i forskjellige spørsmål, og kan lære å se «ting» fra flere synsvinkler. Jeg vil trekke frem nytten av dette for meg i fremtiden, siden det er jeg som skal «gå den veien som er trukket opp» sammen med L.»

To utsagn fra foreldre.

Misbruk av makt eller mangel på likeverd er

store temaområder vi ikke skal utforske her. Vi vil likevel kort komme inn på begrepet.

I de språkbaserte modellene for terapi er det en forutsetning at makt og kunnskap finnes som et aspekt ved sosial utveksling. Språk er makt, språket skaper kunnskap og kunnskap er makt. (Oddlie og Kjøs 1997).

For oss har det vært spesielt ubehagelig å være deltagere i prosesser hvor vi opplever at vi har (mis) brukt makt, ved å definere den andre har vi ikke redusert, men økt forskjellene.

I den terapeutiske prosess er terapeutene, i følge Laura Fruggeri (1992) de som deltar i de interpersonlige konstruksjonene. Konstruksjoner skal ha til hensikt å være ulike de realiteter den andre og den andres system har konstruert i sin historie, erfaring og praksis. Vår oppgave har vært å innføre ulikheter som må være slik at de blir godtatt av den andre. Det ligger en «enorm makt» i en slik prosess. Denne makt er det viktig vi erkjenner og bevisstgjøres. Vår idé er at i en dialog mellom «likeverdige» partnere, vil en kunne oppnå en erkjennelse av den andres kunnskap. For å utforske ulike sider i den andres og egen forforståelse må det være «passe» ulikhet.

Før prosjektet

Før samtalen: «Hva mener du det er viktig vi snakker om i dag? Vi bør nok fokusere på relasjonen mellom ektefellene og deres forhold til egne foreldre. Ellers er det viktig å få tak i skolehistorien til barna og tidligere erfaringer med hjelpeapparatet. Det virker som om det er mye rart her. De virker ganske misstenksomme – som om noen baktaler eller

snakker om dem uten at de er tilstede. Vi må huske å passe på å avslutte innen den avtalte tid».

Under prosjektet

Før samtalen: «Kom skal vi snakke med familien. Det er noen ideer jeg vil dele. Familien sa også at det var noe de hadde snakket om i går kveld, de ville snakke om. Vi får sitte til alle har fått snakket ferdig».

Fenomenet makt kan ikke bli borte, men maktforskjeller kan reduseres gjennom fokus på maktperspektivet. Dialogen eller den «fortelling» som skapes av deltagerne blir ikke «sann» bare ved at den blir fortalt. For at den skal bli «sann» må den anerkjennes som «virkelig» av den andre. Det vil si «makt er evnen til å ha rett, evnen til å få sin versjon av virkeligheten anerkjent som virkelig» (Oddlie og Kjøs 1997 s.60).

«Uansett hvor mye man prøver, er illusjonen om å kunne influere og manipulere uunngåelig» (Cecchin G. et al. 1994 s.32). Videre hevder Cecchin et al. at for klienten er terapeuters ideologi og teoretisk forankring uten interesse. Familien er interessert i å få hjelp – de ønsker terapeuter som er til nytte. Om det er slik, betyr det at streben etter nøytralitet i fremtiden «er å jage etter stjernene». Det er bedre for oss å bruke og bevisstgjøre oss utsagn fra samme forfattere som sier at det er uunngåelig ikke å influere hverandre.

For å være i det en kan beskrive som en etisk posisjon må en vise genuin respekt for den andre, la den andre opprettholde sin verdighet. Det vi ofte er trent til å se på som teknikker eller metoder er utfra et etisk perspektiv et grunnleggende menneskesyn. Respekt,

lytte og «nysgjerrighet» er viktige deler av en empatisk relasjon.

Harlene Anderson (1994) skriver i en artikkel om bl.a. empati: «Jeg må tilføye at jeg ikke tror man kan undervise noen slik at de blir empatiske, men det kan læres gjennom erfaring» (s.158). Hun er her opptatt av empati som et relasjonelt begrep som ikke kan læres bort, men som tilegnes gjennom erfaring.

Flaskas og Humphreys (1993 s.42) påpeker at om en skal studere makt / motstand må den studeres kun i det spesielle nettverk av relasjoner makten oppstår. Den har intet liv utenfor og eksisterer dermed kun i det spesielle, ikke i det generelle. De samme forfattere hevder at maktperspektivet var og er for lite belyst i familieterapien. Makt har blitt definert som en lineær forståelse og omfattet dermed ikke det «systemiske verdensbilde». Har det Bateson beskrevet som en epistemologisk feil, med påstander som; «the notion of power, is potentially unethical and toxic in its effects.» – på et bemerkverdig sett formørket eller stoppet fokuseringen på makt i terapeutiske relasjoner?

« (...) er det ikke det mor sier – både historisk og i møtet med dere? Og er det ikke det dere selv reflekterer – nemlig problemet med å praktisere tillit i et system som er (?) /har vært basert på mistillit og gjensidig mistenksomhet knyttet til motiver og handlinger?..... Dette gir seg utslag i refleksjoner knyttet til tilstedeværelse i behandlingsmøtet; i denne konteksten utspinner relasjonen mellom tillit og mistillit seg – helt konkret».

Refleksjon fra en respondent

Dialog

Det er ikke lett å definere dialog. Som mye annet kan det være lettere å snakke om hva som ikke er dialog. Vi vil imidlertid nevne noe av det Riikonen (1999) beskriver som kjernen i det dialogiske konsept. Han hevder at det kan være i alle fall to ulike syn på dialog:

- 1 Dialog kan sees på som en kognitiv utveksling av argumenter mellom mer eller mindre likeverdige personer.
- 2 Dialog kan imidlertid også sees i et perspektiv av samhörighet og inspirasjon.

I det siste perspektivet vises det til en felles samhandling, som knytter mennesker sammen og skaper en «midlertidig», felles erfart «verden». Dialog i denne sammenheng står i sterk opposisjon til alle ting som ødelegger nysgjerrigheten. En holdning som innebærer «vi vet det allerede», fjerner behovet for undring. Det kan sees på som maksimalt ikke-deltagende.

Harlene Anderson (1999) beskriver dialog som en dynamisk og generativ type samtale, hvor det er rom og plass for alle stemmer. Hver eneste person er helt tilstede. Det må være en toveis utveksling og «crisscrossing» av ideer, tanker, meninger og følelser. På samme vis beskriver hun læring og utvikling av kunnskap. Dette er også «begreper» som utvikler seg i en dynamisk, generativ prosess.

Alle ting i menneskelig samhandling kan bli sett på som dialog. Gjennom en prosess ved å «gyldiggjøre» den andres ulike følelser, forklaringer, motiver og mål, skapes ønsket

om likeverd. Følelsen av f.eks. å være fastlåst oppløses. Ved å fokusere på effekten av makt kan den ikke fjernes, den er vesentlig i alle relasjoner, men gjennom dialog kan den utfordres.

«At jeg føler meg delaktig har ført til en trygghet og tillit som jeg mener må være tilstede i et pasient- / behandlingsforhold. Spesielt i psykiatrien hvor en utleverer seg om så mange personlige forhold.»

Utsagn fra en familie

Utfra Goolishian og Andersons språkssystemiske forståelsesramme behandler terapeuten verken problem, klienter, system eller intrapsykiske strukturer. Målet i terapi er forandring av samtaleprosessen. Terapeutens oppgave er med språkets hjelp å samhandle med klientene omkring et mangfold av ideer.

«Vi tror på at terapeuter samhandler via språk gjennom en økologi av ideer. Disse økologier av ideer er omformede erfaringer, kommunisert gjennom språket på en måte som skaper en kontekst som tillater en utvikling av nytt språk, ny mening og derfor nye systemer» (Anderson og Goolishian 1986 s.10).

Mulighetene for menneskelig helse og utvikling, finnes som vi ser det, i det likeverdige møte, i dialogen, i en kultur og i en sammenheng der mennesker betraktes med lik verdi og med like rettigheter.

I dialogen strever man mot en felles forståelse, alles meninger er like betydningsfulle, hvert uttrykk får sin verdi på nytt i hver ny situasjon. Forståelse skapes i svaret. Uttrykket er ikke ferdig før et svar er oppstått. «Møteplassen» i dialogen er lytterens subjektive horisont. Forståelse skapes gjennom

sammenknytning av deltagernes meninger. Ingen er på denne måten objekt, alle er subjekt (Seikkula 1996).

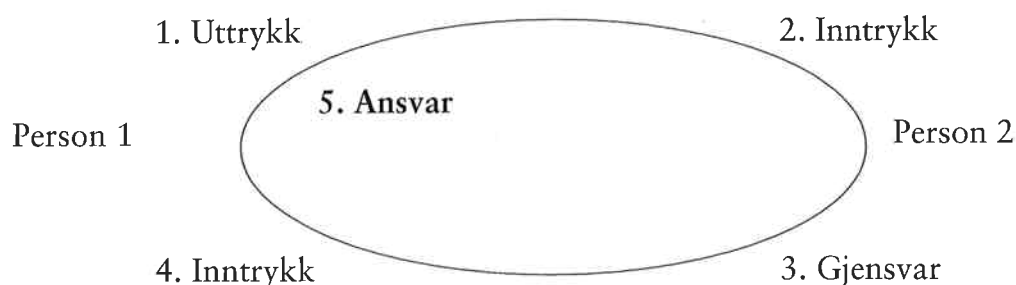
«Personligen ser jeg det som en nødvendig del av vårt arbeid og ansvar, att sträva mot en atmosfär av delaktighet och jämnlighet, så att alla berördas integritet skyddas. Både i vårt direkta arbete med klienterna såväl i allt indirekt arbete runt våra klienter. Förutom frågans etiska karaktär, så är det här jag tror att förutsättningarna för förändring finns, i det jämnliska mötet, i dialogen.» (Johannesson 1998 s.18).

Tom Andersen har gitt den indre samtalen stor betydning for den terapeutiske pros-

sen. Denne er en forutsetning for deltagelse i den ytre samtalen. Den indre samtalen har to formål. Den skal bearbeide de tanker som utveksles gjennom språket i den ytre samtalen og reflektere over ens egen medvirkning, refleksjoner om meningsfullheten i dialogen og muligheten til å bevare sin integritet.

Den indre samtalen tilføres næring gjennom den ytre ved at passe uvanlige uttrykk og inntrykk tilføres. Når vi hører vår egen stemme finner vi ut hva vi tenker.

Dialogens flyt av inntrykk og uttrykk beskrives av Karin Johannesson i hennes prosjektarbeid fra 1998 (s.19) på denne måten:

Hun har «konstruert» denne sirkelen blant annet ut fra Tom Andersen (1994). Han beskriver vårt eget svar på gjensvaret, og kaller det for an-svar. Det er i an-svaret til gjensvaret vi former oss som an-svarlige i forhold til språkfellesskapet.

For at en dialog skal oppstå må det skje en sammenkopling mellom dem som samtaler. Dette beskriver vi som sam-taler. Sammenknytningen skjer ved å snakke innen deltagernes horisont. Alle er deltagere i sammen-

knytningen. Tilpasningen til hverandres ord og ytringer skjer kontinuerlig og gjensidig. «En forutsetning är att både parters ord är lika betydelsesfulla i diskussionen» (Seikkula 1996 s.188)

Vår tilpasning til an-svaret i fellesskapet kaller John Shotter (1993) for å finne sin egen posisjon («positioning oneself»). Denne kunnskapen om å tilpasse seg, er nødvendig for å finne en god og nyttig plass i fellesskapet. Tom Andersen beskriver dette som rela-

sjonell kunnskap. John Shotter kaller den «knowing of a third kind» (1993). Denne kunnskap om relasjoner kan vanskelig beskrives (deskriptivt). Dette er ikke å vite «hva» (deskriptivt, teoretisk) eller «hvordan» (metodologiske), men det å vite «fra» (en sosial situasjon). Det som er spesielt med denne typen kunnskap er at den «sier» noe om hvordan vi relaterer oss til situasjoner eller ulike forhold. Den er tett knyttet til følelser og til de invitasjoner vi mener ligger implisitt i interaksjoner. Denne kunnskap oppstår bare i de øyeblikk man er i interaksjon.

For oss gir denne måten å forstå kunnskap på nye muligheter til å forstå oss selv i dialog.

Karin Johannesson (1998) hevder at det er i sammenknytningen, rommet mellom mennesker erfaringer og opplevelser konstrueres. De kan forstås på nytt gjennom at andres tanker, vurderinger og ord blandes og knyttes til de egne. Det er her, i handlingen av et felles søkende etter et likeverdig møte, i handlingen av å forstå og bli forstått, i handlingen av å formulere sin forståelse, sine tanker og opplevelser, som ny forståelse, en forandringsprosess kan skje. Det er derfor viktig at terapeuten søker seg frem med stor følsomhet innen det unike i situasjonen. Det unike hos hver og en, innen det passe uvanlige i møtet, innen hver og ens integritet, slik at en dialogisk samtale kan skapes, med muligheter til utvikling.

«For meg tydeliggjør dette hvor vanskelig det er å være klient og i hvor stor grad foreldre kan bli avhengig av å ha gode støttepillere for at møtedeltakelsen skal opple-

ves positivt. Det minner meg også om at møtedeltakelse i seg selv ikke borger for respektfull behandling, møtets innhold blir ennå viktigere enn før.»

Utsagn fra en respondent

Viktige ord og uttrykk

I terapeutenes (P.N. og P.E.R.) samtale omkring respondentenes refleksjoner var det flere ord og begreper som «steg fram». Ord som ble viktige for oss i prosessen mot en ny forståelse av oss selv i samspill med hverandre og familiene.

På dette stadiet i prosessen ble det nødvendig for oss å bevege oss fra det helt åpne, til å fokusere på enkelte områder i refleksjonene.

I denne sammenheng vil vi fokusere på to områder, hva vi betegnet som relasjonelle følelser og relasjonelle handlinger. Vi laget et skille for å prøve å skape en forskjell på følelser og handling i relasjonen.

Vi ser relasjoner som sosialt samkonstruert. Relasjoner samskapes i en kontekst, av og mellom mennesker. Med andre ord – vi ser ikke bare relasjonelle handlinger, men også relasjonelle følelser som samskapte. De oppstår gjennom kommunikative handlinger, i en gitt sammenheng.

A. Relasjonelle følelser – ord og begreper som beskriver følelser.

«Min refleksjon ville være; er ikke den psykiatriskapte virkeligheten en av de mest marginaliserte arenaer for tillit og tillitsskaping?»

Utsagn fra en respondent

I våre samtaler over tilbakemeldingene fra respondentene, har vi søkt etter ord som beskriver relasjonelle følelser. Noen ord, som tillit og tillitsskaping gikk oftere igjen enn andre. Dette er ord vi tror beskriver noe annet enn handlinger. De beskriver grunnlaget for å kunne bygge opp en bærende relasjon.

Andre sentrale ord vi mener kjennetegner den relasjonen vi har tilstrebet, var ord som: gjensidig berøring, trygghet, ærlighet, ydmykhet, delaktighet, åpenhet og respekt.

Vi beskriver ubehaget med vår daglige praksis som drivkraft til endring. I våre og respondentenes refleksjoner er ordet ubehag et av de som går mest igjen. Har så vårt ubehag blitt mindre? Har vi oppnådd det vi har ønsket ved å endre vår arbeidsmåte? Når vi går gjennom prosjektrapporten ¹, er det påfallende hvordan fokus har endret seg fra ubehag ved eksisterende praksis til glede over ny arbeidsform. Per Erik beskriver det slik da vi skulle velge ut noen viktige ord for oss fra hele prosjektet:

«Det er relativt opplagt for meg at mitt eget ubehag, slik vi beskrev det som utgangspunkt for prosjektet, har minsket eller enda sterkere sagt forsvunnet. Hovedgrunnen til dette tror jeg, for min del, er at det ligger nært min personlige etikk og faglig tenkning å samarbeide med familier på den måten vi har gjort i prosjektet. Dette handler til syvende og sist om hvordan man skal forvalte det å være en profesjonell og et medmenneske overfor andre, og hvilke troer jeg har for hva som kan være nyttig for de som søker hjelp.»

Petter valgte samme ordet: «Jeg vil også starte med ordet ubehaget. Ubegag som drivkraft til endring, ubegag som har presset frem en større bevissthet hos meg på min egen rolle som terapeut og egne verdier. Ubegag som har presset frem en større bevissthet på ord som delaktighet, trygghet, tillit, fleksibilitet og samarbeid, og ikke minst respektfullhet og ydmykhet. Likeledes har tanken rundt ubegag, som et begrep, vært viktig for meg. Ikke bare mitt ubegag, men har vi muligens i løpet av denne prosessen påført familier ubegag ved å være en del av vår prosess mot mindre ubegag. Dette er et lite hyggelig område å tenke over. I en parentes kan jeg bemerke at mot slutten av prosjektet har jeg «nesten glemt» ubegaget.»

(Næsje og Ristvedt 2000 s.111–113)

B. Relasjonelle handlinger – ord og begreper som beskriver samhandling.

«Hvorfor lar de oss være tilhørere på møtet? Mener de å vise oss tillit?»

Utsagn fra en familie

Nettopp det å vise familiene og oss selv tillit, var en av intensjonene ved å invitere familiene inn i de «lukkede rom». I respondentenes refleksjoner søkte vi ord som beskrev relasjonelle handlinger, ord som beskriver aktivitet bygget på relasjonelle følelser. Såvel relasjonelle følelser som handlinger må være tilstede. Det skjer en gjensidig utveksling og påvirkning mellom disse. Ingen kan eksistere uten den andre.

«Ingenting er blitt diskutert eller avgjort uten vår tilstedeværelse.»

Utsagn fra en familie

Begrepet *samarbeid* framstår som svært sentralt. Under samlebetegnelsen samarbeid må vi legge til en del andre ord og begreper som fremkommer i materialet. Her tenker vi på ord som samskaping, demokratisering, deltagelse, delaktighet og respektfulle handlinger. Ordet samarbeid og alle betydninger og fasetter av dette, framstår som noe av det mest vesentlig for oss. Både i prosjektperiodens gjennomføringsfase og i respondentenes tilbakemeldinger framstår samarbeid som en gjennomgangsmelodi.

«Jeg mener at dere har invitert alle til å reflektere, og derved også gitt en mulighet til indre og ytre refleksjon over en endringsprosess?»

Utsagn fra en respondent

Et annet ord vi festet oss ved er demokratisering. Demokratisering betyr for oss i denne sammenheng en streben etter et «likeverdig» samarbeid. Kanskje denne måten å arbeide på bidrar til å minske forskjeller mellom brukere og helsepersonell, i et hierarkisk perspektiv. Vi har en delt ekspertise, de og vi er alle eksperter. Vi har spesiell kunnskap på ulike områder. De er eksperter på sin egen familie, sin situasjon og sin egen historie. Vi har kunnskap og kompetanse i forhold til samtale, dialog og hvordan snakke om gamle fenomener på en ny og passe annerledes måte. Vi benytter denne ekspertise til å samskape en virkelighet, ny kunnskap som påvirker oss alle. Vi skal passe oss for å falle i den

grøfta som sier at vi alle er like. Det er forskjeller og vil være det – på dem og oss. Vi vet noe og tar likevel en «ikke vitende» holdning. Vi etterstrebet en holdning som krever at våre forståelser, forklaringer og fortolkninger ikke blir begrenset av tidligere «sanne» forklaringer, men av en genuin nysgjerrighet.

Vi har gjort det til en regel at familien skal ha det siste ordet om de ønsker det:

«På vegne av oss i familien vil jeg si at det har vært en ny erfaring for oss å medvirke på møtet. Jeg vil understreke medvirke. Vi har ikke bare vært observatører, men vi har opplevd at vi er blitt snakket med og ikke bare til. Vi har ikke bare vært de som skal fortelle om vår situasjon, og lytte til deres råd og tanker. På en eller annen måte har vi vært med. Takk».

Uttalelse fra en mor etter et behandlingsmøte

«Jeg mener at det arbeidet dere gjør er ytterst viktig i et perspektiv av humanisering og demokratisering i psykisk helsevern.»

Utsagn fra en respondent

«Demokratiseringsprinsippet» betyr for oss full medvirkning uten begrensninger. Vi har hørt fra kolleger: «Vi arbeider på samme måte som dere. Men hos oss er ikke familiene med hele tiden, det kan de ikke. Noe må vi ha for oss selv. Et sted må vi få anledning til å snakke om dem uten at de hører på».

Vi har prøvd å finne situasjoner, områder, type problematikk, familiekonstellasjoner eller familiemønstre hvor familien ikke kan / bør være med – vi har enda ikke funnet noen.

Hvordan har dette blitt opplevd av familiene?

Seks familier har deltatt i dette forsøket. Grunnlaget er lite for å hevde noe generelt, men det vi kan si med tydelighet er at de familiene som har deltatt, gir alle positive tilbakemeldinger. De skriftlige tilbakemeldingene fra familiene er korte (slik vi ba om), de muntlige har vært flere, lengre og mer entusiastiske. Enkelte gir uttrykk for at det har vært litt skummelt, noen sier det har vært slitsomt, men alle konkluderer med at det har vært svært nyttig å få være deltakere i hele prosessen.

«Møtedeltakelsen er opplevd forskjellig, det har kostet dem forskjellig, men alle har i større eller mindre grad opplevd dette som nyttig og riktig.»

Utsagn fra en respondent

Noen av familiene har beskrevet det å være med på alle møter slik:

«En skal ikke ha mye fantasi for å forstå at man både føler seg naken og gjennomlyst der man sitter med alles øyne på seg.»

«Videre vil jeg si at det å være hovedpersonen under et slikt møte er en tøff opplevelse (men nødvendig for å skape trygghet og tillit) i og med at det er mitt barn og mitt liv som er temaet.»

«En annen side jeg anser som meget viktig er å gi «historien» et ansikt, dette for at de som skal arbeide med saken ikke skal gis anledning til å glemme menneskene bak.»

«Dette har jeg kun opplevd som positivt, ting har blitt satt mer i perspektiv og jeg har hatt muligheten til å uttale meg underveis på møtene.»

«Vi føler at det har vært nyttig og nødvendig å delta på disse møtene.»

Avslutning – mot en ny forståelse

Dette prosjektet har jo ikke bare handlet om å invitere familier inn i de sammenhenger hvor de omtales, men har kanskje vel så mye handlet om en annen måte å møte mennesker på.

En av respondentene har stilt spørsmålene: «Kan alle rom åpnes? Tåler familiene å være deltakere i alle sammenhenger?»

Kan det være slik at vår «beskyttelse» av klientene, ikke bare mot opplysninger om dem selv, men også som aktive deltagere i våre diskusjoner om dem og våre relasjoner i forhold til dem – er grunnet i vår beskyttelse av oss selv? Skjuler vi våre tanker, hypoteser og samtaler utfra en ide om at disse vil være for uvanlig og muligens skadelig for familiene? Vi skal ikke igjen vise til myndighetenes syn i Høringsnotatet 1997, men sitere en av respondentene:

«Jeg tenker: Hva som er «vanlig» for en familie er hva den møter der og da. At Petter undres over at familiene undres synes jeg er helt naturlig, (å være med på alle møter og fora). Petter har i mange år arbeidet på en annen måte. At to parter (familier og terapeuter) møtes slik, den ene tar det som «vanlig» og den andre (terapeuten) nesten som en liten revolusjon er

interessant. Kanskje det er terapeutene som har vært mest usikre».

Utsagn fra en respondent

For oss har denne totale samhandlingen med familiene, ført til at de har vært tilstede på vår veiledning. Dette har vært veiledning hvor vi har benyttet oss av «reflekterende team». Vi skal ikke komme inn på hvordan dette ble praktisert i denne artikkelen, men i ettertid har noen familier sagt at dette var spesielt nyttig. De fikk anledning til å være tilhørere til våre dilemmaer i arbeidet sammen med dem.

Dette punktet, med de erfaringer vi har gjort oss, er en artikkel for seg selv.

Det bør presiseres at på alle møter fikk familiene anledning til å reflektere rundt spørsmålet: «Er det noe dere ønsker å kommentere, og hvordan har dette vært for dere?» Vi skal villig innrømme at vi ofte har hatt vansker med at familien skulle ha det siste ordet.

Tradisjonelt tenker vi at ekspertspråk er det språket vi terapeuter benytter. Gjennom prosjektet har vi fått ideer om at ekspertspråk kanskje heller er det språket familien og vi utvikler sammen. Vi representerer to ulike kulturer som møtes med hvert vårt språk. Dette språket har vi forsøkt å lage en fellesnevner for behandlingen eller de dialoger / samtaler vi har. Dette har vi gjort bl.a. ved forsøksvis å utvide de relasjonelle beskrivelsene familien og vi har skapt sammen, ved å gjøre historiene bredere.

Vi har undret oss på hvor lite uvanlig noen familier syntes medvirkning var. En av respondentene skriver at det vanlige for mennesker er det man møter. De familier som hadde liten erfaring med psykiatrien fra tidligere har spurt om ikke dette er den vanlige måten å arbeide på. I motsetning til de med mye tidligere erfaringer fra psykiatrien, hvor denne måten å bli involvert på framsto som en helt ny erfaring. Dette minner oss om metaforen hvor en spør en fisk om hvordan vannet er. Fisken svarer da, selvfølgelig: «Hvilket vann?»

Når vi har presentert ideer og tanker overfor kolleger underveis i prosjektet, er det ett spørsmål vi stadig har fått: «Hvor gjør dere av all den «gørre» dere *må* sitte med. Ikke bare overfor familiene men også overfor hverandre?»

Vi vet ikke om vi blir trodd når vi sier at det å ikke snakke om familiene uten at de er tilstede har fjernet behovet for å «gørresnakke». Vi har diskutert dette og mener det å snakke om undringer, uklarheter og eventuelle uenigheter i terapien med familien tilstede, og *bare* da, gjør at vi snakker på en måte som minsker *våre* behov for «romming og tømning». Vi blir nødt til å ha en indre dialog om våre tanker, og bruke ord vi finner ansvarlige i den ytre samtale. Ved å snakke på en annen måte om og til familiene er behovet for «kontor-tømning» borte. Vi er sikre på at vi ved å snakke på denne måten former vi hverandre på en måte hvor «gørr» ikke er et begrep.

«Dette er nettopp noe terapeutene har vært opptatt av i dette prosjektet – å unngå tingliggjøring. Da blir det kraftfullt når en deltaker i prosjektet selv framhever dette som viktig.»

Utsagn fra en respondent

Etterskrift

I løpet av prosjektet fikk vi stadig oftere ideer om at vi skulle ha involvert familiene også etter at de hadde skrevet sine refleksjoner til oss. Vi valgte imidlertid å holde oss til det opprinnelige oppsettet. Hovedgrunnen for dette var tanken om å behandle alle familier likt. De familier som var utskrevet, var ute av vårt system.

Tilbakemeldinger, som de vi avslutter med har imidlertid ført til at vi neste gang må finne måter å involvere familiene på – i hele fagutviklingsprosessen.

Om åpenhet (vår kommentar) «.....Og uansett hvor dyktige og kloke terapeutene er vil jeg anta dette er en fordel også for dem.»

«.....og hatt muligheten til å snakke om familieforholdene på godt og vondt».

«Vi håper vi har vært til nytte for dere også».

Utsagn fra familier

Note

- 1 Spesielt kap. «Våre refleksjoner rundt tilbakemeldinger fra familier» og «Vår samtale over respondentenes tilbakemeldinger».

Litteratur

- Andersen T. 1992: Mellommenneskelige forhold, språk og forståelse: *Fokus på familien* Vol. 20. Nr. 1.
- Andersen T. 1994: *Reflekterende Processer: Samtaler og samtaler om samtalerne*. København: Dansk psykologisk forlag.
- Andersen T. 1996: Forskning av behandlerpraksis. Hva skal eller hva bør eller kan en slik forskning være: *Fokus på Familien* Vol. 24 s. 3–15.
- Andersen T. 1996 b: Vesterås. Foredrag – Nordisk kongress i familierterapi.
- Andersen T. 1998: *Uttrykkenes betydning i behandling og forskning. Noen foreløpige formuleringer*. Utkast til artikkel Scandinavian University Press.
- Anderson H. og Goolishian H. 1986: Problem determined systems: transformation in family therapy. Artikkel senere publisert i *Journal of systemic and strategic therapy*.
- Anderson H. 1994: A Philosophic Stance, ethics and Therapy. Intervjuet av Sophie Homes i *Australian and New Zealand Journal of family therapy*. Vol. 15 No. 3.
- Anderson H. 1999: Collaborative learning communities. I McNamee S., Gergen K: *Relational Responsibility Resources for sustainable dialogue*. London: Sage Publications.
- Asay TP. og Lambert MJ. 1999: *The empirical case for the common factors in therapy: Quantitative findings*. I Hubble M. et al: *The heart and soul of change. What works in therapy*. Washington: American Psychological Association.
- Ceccin G., Lane C., Ray W. 1994: *The cybernetics of prejudices in the practice of psychotherapy*. London: Karnac books.
- Flaskas C., Humphreys C. 1993: Theorizing about power: Intersecting the ideas of Foucault with the «problem» of power in family therapy. *Family Process* Vol. 32 s. 35–47.
- Fruggeri L. 1992: Therapeutic process as the social construction of change. I Mc. Namee S., Gergen k. (eds.) *Therapy as a social construction*. London: Sage publ.
- Gergen K.J. 1985: The social Constructionist Movement in Modern Psychology. *American Psychologist* Vol. 40 No. 3. s. 266–275.
- Gilligan S. 1997: When i sit with a client. *Journal of systemic therapies* Vol. 16 No. 2.
- Hoffmann L. 1992: A reflexive stance for family therapy. I McNamee S. og Gergen K. *Therapy as a Social Construction*. London: Sage.

- Hubble M.A., Duncan B.L., Miller S.D. 1999: *The heart and soul of change: What Works in Therapy*. Washington: American Psychological Association.
- Johannesson K. 1998: *Är det känslighet det handlar om. En studie om samforskning och relations betydelse i terapeutisk arbete*. Prosjektarbeide, Høyere utdanning i familierapi, Oslo 1995–1996. Stockholm, mars.
- Lov om pasientrettigheter 1997: Høringsnotat. Sosial- og helsedepartementet, august.
- Lundby G. 1998: *Historier og terapi. Om narrativer, konstruksjonisme og nyskrivning av historier*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Malik R.K. 1999: Det levende ordet: Reidar Kiljan Malik i samtale med Hans-Georg Gadamer. *Samtiden* Nr. 2/3.
- Næsje P. og Ristvedt P.E. 2000: *Relasjon og ansvar – ansvarlig relasjon*. Prosjektrapport høsten. Oslo.
- Pennman R. 1992: Good theory and good practice: an argument in progress. *Communication Theory* 2 (3) s. 234–250.
- Polkinghorne D. 1983: *Methodology for the human sciences. Systems of inquiry*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Riikonen E. 1999: *Inspiring dialogues and relational responsibility. Relational responsibility Resources for sustainable dialogue*. London: Sage Publications.
- Seikkula J. 1996: *Oppna samtal Från monolog till levande dialog i sociala nätverk*. Stockholm: Bokforlaget Mareld.
- Shotter J. 1993: *Cultural Politics of everyday life*. Birmingham: Open University Press.
- Walen G. 1992: *Vetenskapsteori og forskningsmetodik*. Studentlitteratur Lund.
- Wifstad Å. 1997: *Vilkår for begrepsdannelse og praksis i psykiatri*. Oslo: Tano Aschehoug.

Summary

PETTER NÆSJE OG PER ERIK RISTVEDT

Relation and responsibility. Responsible relations

This article describes a project at a family unit, the main focus being on not talking about, or discussing, the families when they are not present. The therapists had no meetings – formal or informal – where the families were spoken about. This led in our daily work to a way of working where the families were participants in all the meetings and situations they were mentioned. The background for this work was a strongly felt discomfort by the therapists when they talked about clients who were not present. This project, like others, is founded in the belief that the way we talk about someone is creating them.